

Sanja Cvetnić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Izvorni znanstveni rad/Original scientific paper

30. 9. 2005.

Alegorija milosti govora i milosti šutnje Ivana Krstitelja Rangera u Krapini: natpisi i vizualna egzegeza

Ključne riječi: *Ivan Krstitelj Ranger, alegorija, zidna slika, Krapina*

Key Words: *Ioannes Baptista, allegory, fresco painting, Krapina*

Nakon analize pročitanih i – dijelom – rekonstruiranih natpisa na zidnoj slici Alegorija milosti govora i milosti šutnje na zidnoj slici Ivana Krstitelja Rangera u svetištu Franjevačke crkve sv. Katarine u Krapini autorica povezuje citate navedenih psalama i hagiografske izvore s likovnim sadržajem u jedinstvenu ikonografsku zamisao poslije-tridentne obrane sakramenata i kulta svetaca. Zidna slika alegorijski vezuje milost govora koja je proslavila franjevačkoga propovjednika Antuna Padovanskoga, s milošću šutnje, zbog koje je mučenički stradao poslijetridentski praški prelat sv. Ivan Nepomuk, a kao alegorijski simboli predloženi su slikani moćnici s jezicima dvaju svetaca.

Na zapadnome zidu svetišta Franjevačke crkve sv. Katarine u Krapini, nalazi se zidna slika Ivana Krstitelja Rangera *Alegorija milosti govora i milosti šutnje* (sl. 1).¹ Kao Rangerovo djelo objavio ju je Artur Schneider u popisu umjetničkih djela snimljenih 1939. godine,² bez ikonografskog određenja i naziva, a kasnije je različito imenovana i tumačena. Paškal Cvekan (1980.) o njoj piše: “U koju svrhu i kada je naslikana ova slika ne postoji zapis. Tehnika slikanja – Rangerova – dala bi zaključiti, da je ta slika nastala 1736. (kasnije ispravlja 1738. *op. S.C.*) po narudžbi o. Alekse Jellačića kao i ona na zapadnom zidu u sakristiji, koju je dao Jellačić naslikati (Kronika sam.)”³ Sedam natpisa na zidnoj slici *Alegorija milosti govora i milosti šutnje* do sada nisu bili u cijelosti pročitani, niti im je određen izvor, što je bilo uzrokom različite interpretacije. Marija Mirković (1992.; 1999.) ispravno je uočila kako se radi o alegoriji, ali

¹ Crkva je položena u osi sjever (svetište) – jug (ulaz). Svetište je pravokutnoga tlocrta, svodeno, proteže se u dva traveja, a na njega se u istoj osi nastavlja sakristija. Osim u svetištu, Rangerove zidne slike nalaze se u uokvirenim medaljonima na pročelju: *Stigmatizacija sv. Franje između Gorućega srca i stigmama označenih šaka i stopala* (lijevo) i *Franjevačkoga grba s prekrštenim rukama Krista i sv. Franje* (desno) i u sakristiji (*Melkisedekova Žrtva*). Zazidana zidna slika na pročelju s prizorom mučeništva sv. Katarine – prema fotografiji iz arhiva Artura Schneidera u Strossmayerovoj galeriji starih majstora Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti – ne odaje Rangerovo autorstvo: figure mučeništva su brojne, stisnute i krupne, nevjesto crtane i tipološki različite. Usp. Schneiderov fotografijski arhiv, snimak br. 1718, 1719. Zahvaljujem kolegicama Indiri Cvek Flaschar i Ljerki Dulibić iz Strossmayerove galerije na pomoći pri pronalaženju i sakupljanju fotografske dokumentacije iz arhiva, te kolegi Nevenu Bradiću na snimkama iz arhiva Konzervatorskoga odjela Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture.

² Usp. A. Schneider, Popisivanje i fotografijsko snimanje umjetničkih spomenika godine 1939. u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1938/39*. 52, JAZU, Zagreb 1940., 180.

³ P. Cvekan, *Krapinski Franjevci*. Samizdat, Virovitica 1980., 69.

1. Ivan Krstitelj Ranger, *Alegorija milosti govora i milosti šutnje*, zidna slika, detalj. Krapina, Franjevačka crkva sv. Katarine, svetište (Fotografija: Zoran Bogdanović)

ju je odredila kao *Alegoriju gorljiva govornišva*.⁴ Rangerov učeni ikonografski govor zahtijeva razumijevanje pisanoga teksta kojim oprema slikane prizore, jer njima često otkriva svetopisamske i hagiografske izvore koji su ključ pravilnoga tumačenja ikonografskoga sadržaja pojedinih slikanih motiva i cjelokupna djela. Budući da slici predstoji restauratorski zahvat, namjera je ovoga rada pomoći pri njezinoj valorizaciji tijekom predstojeće obnove.

Slikani prizor *Alegorija milosti govora i milosti šutnje* u

svetištu nije uokviren: ne omeđuje ga arhitektonski, *stucco* ili slikani okvir, a i ne proteže se cijelom površinom zidnoga plašta, nego je smješten ispod prozorskih otvora i dijelom se penje među njih (sl. 2). Visinski i dubinski slikan prostor omeđuje široko rastvoren baldahin, koji poput kazališnoga zastora raskriljuju dva mala krilata anđela. Središnji je motiv je frontalno postavljen anđeo velikih krila, u koreografiranoj pozi baletnoga skoka, s trupom okrenutim gledatelju i prekriznenih nogu. Pozornost spram dva moćnika (relikvijara) koja nosi u rukama, i njihovo znače-

nje unutar prizora, uvećavaju mase moćnih krila iza njih i zrake koje moći isijavaju. Baldahin je nadvišen križem, koji također flankiraju dvije krilate andeoske glavice. Ti su motivi zatvoreni u svetokrug zajedno s prekriženim rukama sv. Franje Asiškoga (koje prepoznajemo po rukavu habita i stigmati) i Krista (stigma), u grbu koji simbolički tumači franjevačku životnu i redovničku poetiku o *imitatio Christi*, oponašanju i nasljeđivanju Krista. Cijelom zidnom slikom dominira kromatski kontrast tonova tople svjetlosmeđe i hladne plave boje, dakle bikromatsko rješenje koje prizivlje stariju tradiciju.⁵ Plava podloga sugerira nebesko prostranstvo u kojemu mjerljivi prostor nije naznačen, a jedini shvatljivi prostorni pomoci su oni koje oblikuju figure svojim tijelima ili draperija baldahina volumenom nabora. Preciznije čitanje kolorita sprječavaju oštećenja od vlage i druga oštećenja zidne slike. To se posebno odnosi na ružičasti ton dijela draperije velikoga anđela i na moguće jači crveni ton slikanih moći – jezika sv. Antuna Padovanskoga i sv. Ivana Nepomuka – sučeljenost kojih je ključ alegorije.

Bijela slova potpisa pod moćnikom u desnici alegorijske figure otkrivaju identitet moći sv. Antuna Padovanskoga (Lisabon 1190.–1195. – Padova 1231.), a pod onim u ljevici da se radi o jeziku sv. Ivana Nepomuka (Pomuk oko 1340./1350. – Prag 1393.). Zidna slika dakle promiče dvostruki kult: osobito štovanje najvećega govornika i čudotvorca među Franjinim sljedbenicima (sv. Antun Padovanski), ali i jednoga od najštovanijih klerika u poslijetridenskome razdoblju, mučenika ispovjedne tajne, koji je upravo obrnuto – zbog šutnje, a ne zbog govora – završio mučeničkom smrću (sv. Ivan Nepomuk). Štovanje je osobito stoga što se ne odnosi na cjelokupnu hagiografiju niti na uobičajenije prikaze tih svetaca, poput sv. Antuna Padovanskoga s Djetetom Isusom, ili sv. Ivana Nepomuka u trenutku mučeništva, nego tumači uz pomoć riječi i slike oprečnih milosti kojima su ta dva sveca obdarena, a koje se potvrđuju u naizgled istoj moći – njihovim jezicima. Bijelim slovima koja izlaze iz usta malih lebdećih anđela ispisane su sintagme: “Tempus Loquendi.” (lijevo) i “Tempus Tacendi.” (desno). Prvi

natpis: “Tempus Loquendi.” (Vijeme govorenja) usmjeren je prema relikvijaru s jezikom sv. Antuna Padovanskoga u desnici alegorijske figure, koji je također identificiran natpisom bez trake: “Lingua S: Ant: Pad:”⁶ Natpis “Tempus Tacendi” (Vrijeme šutnje) nadvisuje relikvijar jezika sv. Ivana Nepomuka, pod kojim čitamo: “Lingua S: Ioan: Nep:”⁷ Poput geste anđela koji moćnike jezika nosi razdvojene kao na vagi, ali jednake u težini, i natpisi naglašavaju opreku među njima jer prenose dva stiha iz starozavjetne mudrosne knjige *Propovjednik* (Kohelet), iz dijela koji počinje: “Sve ima svoje doba, i svaki posao pod nebom svoje vrijeme. Vrijeme radanja i vrijeme umiranja” (Prop 3, 1–2), a onda u nabranjanju navodi i “vrijeme šutnje i vrijeme govorenja” (Prop 3, 7). Izvor im nije naveden jer se pojavljuju bez trake, izravno iz usta malih govornika, a i čitljivi su samo u svetištu, dakle upućeni isključivo svećenicima-franjevcima dobre biblijske kulture, a ne puku (sl. 3). Ispod moćnika lebde dvije valovite trake s natpisima, najoštećenijima na zidnoj slici. Krajeve im jednom rukom drže mali krilati anđeli (druga ruka im je zaposlena podržavanjem rubova baldahinske zavjese). Natpis je teško čitljiv zbog oštećenja i zbog palimpsesta: tekst je dva puta zapisan, izvorno i u kasnijem razdoblju (kada je stari vjerojatno izbljedio), a slova im se ne preklapaju, nego su pomaknuta, tako da se sada oba isprepleću. Ovdje je Ranger, kao i brojnim natpisima kojima oprema zidne slike, naveo uputu o izvoru (i ona je teško razabirljiva), odnosno o podrijetlu citata, a čitljivija je na snimcima iz fotografskoga arhiva Artura Schneidera (sl. 4), snimljenima 13. rujna 1939. godine nego tijekom nedavne autopsije slike.⁸ Na traci ispod moćnika s jezikom sv. Antuna Padovanskoga ispisana je citat iz Psalma 38., koji se može rekonstruirati: “Locutus sum in lingua mea. Ps 38. v.5.”⁹ što u doslovnom značenju jasnije upućuje na milost jezične razumljivosti sv. Antuna Padovanskoga – i kada je propovijedao ljudima drugih narodnih jezika – nego što se to značenje naslućuje po hrvatskome prijevodu toga dijela stiha iz Davidova psalma: “progovorih svojim jezikom”.¹⁰ Pobožnost i ikonografsku popularnost

⁴ Prema određenju Roelfa van Stratena, Rangerova zidna slika pripadala bi čistim alegorijama, kojima je namjera “da ilustriraju neki apstraktni pojam ili neku apstraktnu ideju”. R. van Straten, *Uvod u ikonografiju. Teoretske i praktične upute*. Prevele Martina Wolf Zubović i Maya de Graaf. Institut za povijest umjetnosti, Zagreb 2003., 39. O ikonografskom određenju *Alegorija gorljiva govorničtva* usp.: M. Mirković, Likovnost franjevačkog kruga u barokno doba. u: *Kaj XXV/1–2, Kajkavsko spravišće*, Zagreb 1992., 113–124; Ista, *Franjevačka ikonografija i ikonologija prostora, u: Mir i dobro. Umjetničko i kulturno naslijeđe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda*. Katalog izložbe, Galerija Klovičevi dvori, Zagreb 1999. (2000.), 141; M. Repanić-Braun, *Barokno slikarstvo u franjevačkoj provinciji sv. Ćirila i Metoda*. Institut za povijest umjetnosti, Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Zagreb 2004., 263.

⁵ Na primjer, plavo nebo sa zlatnim ili žutim zvijezdama na svodovima gotičkih crkava ili manirističke kromatske biziranosti poput Tintorettova rješenja za sliku *Sv. Augustin se ukazuje oboljelima* u Vicenzi.

⁶ Preko izvornoga natpisa nalazi se još jedan, šire razmaknut i ispisana svjetlijim slovima: “Lingua St. Ant: Pad.”.

⁷ I nad njim je ponovljen kasniji natpis, od kojega su čitljiva samo posljednja slova “Nep.”.

⁸ Usp. A. Schneider (bilj. 2), 1940., str. 180. Snimka u fotografskom arhivu br. 1726.

⁹ Doslovno: “Razgovijetan (jasan) sam na svom jeziku.”

¹⁰ Ps 39 (38), 4. Suvremeni brojevi psalama od 9. nadalje ne poklapaju se sa starijim izdanjem (*Vulgata*) latinskoga prijevoda *Biblije*, koje je Ranger mogao imati kao predložak.

2. Ivan Krstitelj Ranger, *Alegorija milosti govora i milosti šutnje*, zidna slika, cjelina. Krapina, franjevačka crkva sv. Katarine, svetište. (Fotografija: Zoran Bogdanović)

sv. Antuna Padovanskoga pronijela su ponajviše njegova čuda, ali i govorničke sposobnosti, kojima se posebno istakao u propovjedničkom redu sv. Franje Asiškoga. Njegovu govorničku moć životopisi uspoređuju s onom prvih apostola, ne samo zbog jasnoće, gorljivosti i drugih osnova retoričkoga uspjeha nego i zbog razumljivosti jezika na kojemu govori. Prema hagiografskom izvoru čuda *Cvjetići sv. Antuna* (*Il Libro dei Miracoli, I Fioretti di S. Antonio*, XIV. st.) u Rimu su ga razumjeli hodočasnici iz različitih naroda

na svojim jezicima: "Jednoga je dana po naredbi pape,¹¹ prigodom nekog sabora, održao u Rimu govor mnoštvu hodočasnika, koji se bijahu skupili da zadobiju oprost. Bili su tu Grci, Talijani, Francuzi, Nijemci, Hrvati, Englezi i ljudi drugih raznih jezika. Milost je Duha Svetoga tada tako čudesno obdarila njegov govor, kao nekoć i onaj svetih Apostola, da su ga svi slušatelji, na veliko njihovo čuđenje, jasno razumjeli, slušajući ga gdje govori na njihovu vlastitom narodnom jeziku."¹² Osim toga, prema

najstarijem životopisu, *Legenda Assidua*, u Riminiju je dobio iznimnu snagu i uvjerljivost govora: "Premda nije poznao filozofsku dovitljivost, ipak je dokazima sjajnijim od sunca uspješno pobijao dogme krivovjerske lukavštine."¹³ Starozavjetni psalamski citat preuzet je dakle kako bi se istakli važni hagiografski podatci o sv. Antunu Padovanskom, odnosno ona milost koja je za potrebe poslijetridentske Crkve srednjovjekovnoga sveca pretvorila iz čudotvorca u čudo samo. Punu razumljivost citat na zidnoj slici dobiva tek kada ga se suprotstavi s natpisom na traci koja se razmata prema drugom moćniku. Alegorijska figura u ljevici drži jezik sv. Ivana Nepomuka, a na njemu nešto lakše čitamo: "Non est sermo in lingua mea. Ps 138. v. 4." Prenesen je iz 138. (139.) Davidova psalma, a odnosi se na hagiografski podatak o šutnji sv. Ivana Nepomuka kojom je štitio ispovjednu tajnu: "Riječ mi [još] nije na jezik došla". Tekst upućuje na dio hagiografske legende po kojoj je češki kralj Václav IV. osudio sv. Ivana Nepomuka na mučeničku smrt utapanjem stoga što mu nije htio odati ispovjednu tajnu njegove supruge, češke kraljice. Svetac-mučenik ispovjedne tajne u poslijetridentsko vrijeme vizualno je naglašavan jer je branio sakrament ispovijedi (pomirenja), koji su protestanti nijekali, pa je ta nesigurna hagiografska crtica posve zasjenila dobro dokumentiran povijesni podatak. Uzrok bijesa kralja Václava IV. bio je zapravo u njegovu političkom sukobu o podjeli praške nadbiskupije s nadbiskupom Jenštejnom. Nadbiskupov generalni vikar, Iohannes de Pomuk (danas Nepomuk u zapadnoj Češkoj), hrabro je branio nadbiskupove želje o jedinstvu područja. Neposredn povod ubojstva sv. Ivana Nepomuka bilo je to što je 7. ožujka 1393. godine potvrdio benediktinca Olena kao novoga opata benediktinskoga samostana Kladruby, protivno kraljevoj volji i njegovu kandidatu uz pomoć kojega je htio ostvariti svoju zamisao o podjeli nadbiskupije, novom sjedištu u Kladrubyju, i ograničenju moći praškoga nadbiskupa. Lokalni događaj iz povijesti praške nadbiskupije nikada ne bi promovirao sv. Ivana Nepomuka u univerzalnoga sveca Katoličke crkve da češki isusovci Jiří Palachy (1641.) i Bohuslav Balbín (1680.), te prepozit praškoga kaptola i pomoćni biskup Jan Ignác

Dlouhovesky (1668.) nisu u izdanjima *Vitae* naglasili sv. Ivana Nepomuka upravo kao mučenika ispovjedne tajne.¹⁴ U vjerski razdijeljenoj Češkoj 17. stoljeća, ali i posvuda gdje je trajala poslijetridentska obnova, težina protestantskih zabluda o nepriznavanju sakramenta ispovijedi i neopravdanost kritika protestantskih teologa o tome kako je za oprost grijeha potreban samo strah na temelju svijesti o grijehu, i samo vjera (*sola fides*), te kako "Tajna pojedinačna ispovijed pred ispovjednikom (*confessio secreta*) nije božanskog prava (*iure divino*), već propis 4. Lateranskog sabora,"¹⁵ postaju iznimno jasne kada ih se suprotstavi žrtvi visokoga premeta koji je podnio mučeničku smrt u obranu sakramentalne tajne.

Moćnik s jezikom sv. Antuna Padovanskoga, rad zlatara Giuliana da Firenze (1436.), čuva se u hodočasničkoj bazilici u Padovi, u riznici koju je scenografski riješio Filippo Parodi (1691.).¹⁶ Najznačajnija je relikvija velikoga franjevačkoga propovjednika – uz moćnik s donjom čeljusti (*mandibula*), jedinom pokretnom kosti glave, i nekim sitnijim dijelovima tijela i odjeće – i tijekom više stoljeća hodočasnički je cilj. To osobito štovanje ima svoj zabilježeni početak, a na njega upućuje najdulji natpis na Rangerovoj zidnoj slici, zapisan u dva reda na traci razmotanoj pod anđelovim baletnim stopalima: "O Linguâ benedicta, quæ Deum – semper benedixisti et alios / benedicere fecisti, nunc manifestè – apparet quanti meriti extitisti apud D(eu)m." Natpis je također oštećen, i dijelom ga je bilo potrebno rekonstruirati. U njegovu čitanju i razumijevanju ponovno pomažu poznati hagiografski podatci: tu rečenicu pohvale jeziku sv. Antuna izrekao je sv. Bonaventura 8. travnja 1263. godine, povodom prijenosa svečeva tijela iz crkve Santa Maria Mater Domini u novosagrađenu baziliku u Padovi: "Godine Gospodinova Utjelovljenja 1263. – nakon što se Bogu svidjelo da, po zaslugama istoga sveca, istrigne grad Padovu iz jarma spomenutog tiranina Ezzelina, koji ga je bio razorio – Padovanci, raspaljeni žarkom pobožnošću prema Svecu, podignu u njegovu čast veliku i veličanstvenu baziliku. Odluče također da će u nju prenijeti njegovo sveto tijelo. Bila je upravo osmina Gospodinova uskrsnuća. Časni smrtni ostaci, koji su dugo ležali pod zemljom, bili su iz nje izvađeni; i eto, Svečev

¹¹ "To je papa Grgur IV. (1227.–1241.), veliki prijatelj sv. Franje i zaštitnik njegova franjevačkog reda." Fra Arnold de Serrano (+1374.), *Cvjetici sv. Antuna "Knjiga čudes"*. Vijetice franjevačkih zajednica, Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevača konventualaca, Zagreb; Svjetlo riječi, Sarajevo 1995., 7. Preveo Zvonko Zlodi.

¹² A. de Serrano, *n. dj.*, 1995. 7.

¹³ *Sveti Antun Padovanski. Najstariji životopis – Legenda Assidua*. Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Zagreb; ZIRAL Zajednica izdanja ranjeni labud, Mostar 2000., 24. Preveo o. Damjan Damjanović.

¹⁴ Životopisi 17. stoljeća temelje se na djelu *Kronyka Česká* (1541.) povjesničara Václava Hájeke. Usp. J. V. Polc, Giovanni Nepomuceno, santo, martire, u: *Bibliotheca Sanctorum* VI., Istituto Giovanni XXIII della Pontificia Università Lateranense, Rim 1965., 852.

¹⁵ V. Valjan, Ispovijed grijeha. *Bosna Franciscana* XII/21, Franjevačka teologija, Sarajevo 2004., 84.

¹⁶ Usp. G. Fiocco, *Il reliquiario della lingua del Santo. Il Santo. Rivista francescana di storia, dottrina, arte* III/2 (maggio-agosto). Centro studi antoniani, Padova 1963., 131–139.

3. Krapina, Franjevačka crkva sv. Katarine. Pogled na svetište iz lade. Schneiderov fotografski arhiv br. 1720. (Fotografija: Đuro Griesbach, 1939)

je jezik pronađen potpuno svjež, crven i lijep, iako je ostao pod zemljom dvadeset i sedam i više godina,¹⁷ kao da je presveti otac netom umro. Časni čovjek fra Bonaventura, tada ministar general franjevačkog reda a kasnije biskup Albana i kardinal, koji je predsjedao ovom radosnom prijenosu, sa poštovanjem uzme u ruke jezik i pun suza pokaže ga mnoštvu ovim riječima: 'O jeziče blagoslovljeni, koji si uvijek blagoslivljao Gospodina i druge si blagoslivljati učio, sada je očito kolike su tvoje zasluge pred Bogom!' Poljubivši ga milo i pobožno, naredi da se pohrani na posebno mjesto, sa svom čašću.¹⁸ Vjerojatno je Ranger na desnom kraju trake dodao skraćenu uputu o izvoru, poput: "S. Bonav.", ali od nje je ostalo tek nekoliko nerazbirljivih slova odnosno poteza, a najjasniji među njima upravo je slovo "B".

Uzvik sv. Bonaventure mogli su uputiti crkveni dostojanstvenici i stručni povjerenici jeziku sv. Ivana Nepomuka tijekom pregleda groba u povodu procesa svečeve beatifikacije (31. svibnja 1721.) i kanonizacije (19. ožujka 1729.). Tijekom otvaranja nadgrobnika pod oltarom u Katedrali sv. Vida u Pragu prvi put su svjedočili neobičnu događaju:

"19. travnja 1719. otvoriše grob s oštećenim, ali još čitljivim natpisom s imenom Iohannes de Pomuk na ploči, neotvaran od vremena ukopa. Nadoše samo kosti i dobro ušćuvan jezik prirodno crvene boje."¹⁹ Nedugo nakon toga grob je ponovno otvoren: "Dana 18. srpnja 1722. papa je odobrio postupak kanonizacije, koji je započet u Pragu 1723. a dovršen za dvije godine. Među ostalim bile su sakupljene sve vijesti o čudima, uključujući ono o jeziku, koji je ostao neoštećen i koji je – podvrgnut novom ispitu stručnjaka 27. siječnja 1725. – nađen suh i sivo-smede boje, ali je tri četvrt sata nakon toga zadobio prirodni oblik i purpurnu boju, osim jednoga maloga dijela koji nije promijenjen. Sačuvanost jezika i njegovog promjena priznati su u Rimu 11. siječnja 1729., kao dva odvojena čuda."²⁰ Već postojeći i rašireni kult nakon kanonizacije doživio je velik uspjeh, pogotovo u habsburškim zemljama, i postao hodočasničkim ciljem tisućama putnika. Veliki oltar u svetištu Katedrale sv. Vida u Pragu od gotovo dvije tone srebra, s pokleklom svečevom skulpturom na sarkofagu i anđelima koji ga adoriraju, po nacrtu Josepha Emanuela Fischera von Erlacha izradili su venecijanski kipar Antonio Corradini i bečki zlatar Johann Joseph Würth u Beču (1736.).²¹ Poslijetridentski trijumf spomenika u kojemu kao trajna *festa funebere* odjekuje poslijetridentski trijumf kanonizacije sedam godina prije toga, Ivan Krstitelj Ranger protumačio je u Krapini sukladno naručiteljskim potrebama, vezavši novoga sveca uz franjevački identitet i tradiciju štovanja sv. Antuna Padovanskoga.²² Tu je vezu izrazio vizualno, ravnotežom moćnika s jezicima dvaju svetaca u anđelovim rukama i njihovim podjednakim rješenjem, tako da je razlikovanje povjerio natpisima.²³ Natpisima je komentirao opreku u načinu kako su baš ti dijelovi tijela (jezici) postigli slavu – govorom i šutnjom – a Rangerovim citatima autoritet daju izvori: Davidovi psalmi i citat sv. Bonaventure. U usporedbi sa srednjovjekovnim odnosom spram svetačkih tijela i moćnika koji su ih čuvali, te spram vrijednosti i snage koju su u sebi sadržavali, a koje su doista činile bogatstvo samostanskih riznica i pojedinih gradova, u poslijetridentskoj Crkvi svetačke se relikvije više naglašavaju kao dio novoga identiteta Crkve. Sama činjenica da se sveci štiju (pa onda i njihove relikvije) prepoznatljiva je značajka Rimokatoličke crkve u odnosu na učenje Luthera, Calvina ili drugih protestantskih vođa i teologa. Stoga Ranger moćnike u ruci anđela prikazuje slikanom iluzijom i upotrebljava kao simbole, kao dio alegorijskoga sadržaja kojim će prenijeti apstraktnu misao o oprečnim darovima govora i šutnje, vremenu koje pripada jednom i drugom, i milosti koja je za oba potrebna. Franjevačka provincija sv. Ladislava organizirala je povremene provincijske studije filozofije,

4. Ivan Krstitelj Ranger, *Alegorija milosti govora i milosti šutnje*, zidna slika, detalj. Krapina, Franjevačka crkva sv. Katarine, svetište. Schneiderov fotografski arhiv br. 1726. Fotografija: Đuro Griesbach (1939.)

moralne teologije i govorništva kao potporu generalnim studijima (Zagreb, Varaždin, Pécs).²⁴ Pod zaštitom učene svetice, disputima vješte sv. Katarine Aleksandrijske (njoj su i isusovci posvetili akademsku crkvu u Zagrebu), od 1685. godine u Franjevački samostan u Krapini zalazili su

lektori studija filozofije, moralke i retorike, a Rangeru je to učeno ozračje zacijelo bio podrška i poticaj da iskaže vlastiti dar vizualne egzegeze teoloških misli i ostvari *Alegoriju milosti govora i milosti šutnje*.

¹⁷ "Zapravo 32 godine, jer je Antun umro 13. lipnja 1231., a ovdje opisan obred slavio se 8. travnja 1263. godine." Vidi: Fra A. de Serrano (bilj. 11), 1995., 82, bilj. 115.

¹⁸ Isto.

¹⁹ "(Una commissione speciale, composta da autorità ecclesiastiche e da esperti,) il 15 apr. 1719 aprì la tomba, rimasta chiusa dal tempo della sepoltura, con iscritto sulla lapide il nome di Giovanni di Pomuk, danneggiato, ma ancora leggibile. Si trovarono solo le ossa e la lingua, ben conservata, di colore rosso naturale." Vidi: J. V. Polc (bilj. 14), 1965., 853.

²⁰ "Il 18 lugl. 1722 il papa acconsentì al processo per la canonizzazione che, cominciato a Praga nel 1723, si concluse dopo due anni. Tra l'altro furono raccolte tutte le notizie sui miracoli, compreso quello della lingua rimasta incorrotta e che, sottoposta a nuovo esame dei periti il 27 gen. 1725, fu trovata secca e di colore grigio-bruno; tre quarti d'ora dopo, riprese la forma ed il colore purpureo naturale, eccetto una piccola parte rimasta senza cambiamento. La conservazione della linugue ed il suo cambiamento furono riconosciuti l'11 gen. 1729 a Roma, come due distinti miracoli." – Isto.

²¹ Usp. isto. Relikvija koja se štovala kao jezik sv. Ivana Nepomuka podvrgnuta

je antropološkim ispitivanjima 1973. godine, nakon kojih je ustanovljeno da se radi o dijelu kosti glave.

²² Ranger je naslikao sv. Ivana Nepomuka 1731. godine na zidnoj slici na sjevernom zidu svetišta kapelice u Gorici kraj Lepoglave, kao oltarnu sliku odnosno kao *quadro riportato*. Usp. S. Cvetnić, Kapela sv. Ivana Krstitelja na Gorici kraj Lepoglave – "pustinjačka" ikonografija. *Croatica Christiana periodica*, god. XXVII, 52, Institut za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb 2003., 119–136.

²³ Simetriju prizora razbija otklon anđelove glave prema moćniku sv. Antuna Padovanskoga, dok je onaj sv. Ivana Nepomuka neznatno više postavljen. Ti pomaci mogu se razumjeti unutar stilskih potreba asimetrije u kompoziciji i u impostaciji, bez značenja za ikonografiju.

²⁴ Usp. P. Cvekan (bilj. 3), 1980., 83–85. V. Frkin, Uloga franjevaca u Krapini kroz stoljeća. *Kaj XXIV/2–3*, Kajkavsko spravišće, Zagreb 1991., 43–46; Isti, *Knjižnica franjevačkog samostana u Krapini*: *Kaj XXV/1–2*, Zagreb: Kajkavsko spravišće, 1992., 101–104; Isti, Franjevci i školstvo u Krapini. *Kaj XXX/3–4*, Kajkavsko spravišće, Zagreb 1997., 27–31.

*Summary**Sanja Cvetnić**Ivan Krstitelj Ranger's Allegory of the Gift of Speech and the Gift of Silence in Krapina: Inscriptions and Visual Exegesis*

Ivan Krstitelj Ranger's wall painting of the Allegory of Speech and the Allegory of Silence on the western wall of the sanctuary of the Franciscan church of St. Catherine in Krapina was recognized as Ranger's work by Artur Schneider in 1939. It is provided with seven inscriptions which were not transcribed, so, consequently, its iconographic content has never been explained. The painting links together the gift of speech granted to the famous Franciscan preacher, St. Anthony of Padua, and the gift of silence which led to the martyrdom of St. John Nepomuk, a post-Tridentine prelate of Prague. Reliquaries with painted images of the tongues of the two saints were used as allegorical symbols. The inscription "Tempus Loquendi" (Time to Speak) is directed toward a reliquary containing the tongue of St. Anthony, identified by an inscription without a band: "Lingua S: Ant: Pad:." Confronted there are two other inscriptions: "Tempus Tacendi" (Time to keep Silence) surmounted by a reliquary with the tongue of St. John Nepomuk, underneath which we read: "Lingua S: loan: Nep:." The band underneath the reliquary of St. Anthony carries an inscription which may be reconstructed as a part of the Psalm 38: "Locutus sum in lingua mea. Ps. 38 v. 5," literally pointing to the gift of St. Anthony's linguistic comprehensibility even when he preached to peoples of other tongues, and is not quite retained in the Croatian translation of that verse of David's psalm ("Progovorih svojim jezikom" – I spoke up in my Tongue). Underneath the reliquary of St. John Nepomuk we read: "Non est sermo in lingua mea. Ps.138. v. 4." The quote is taken from David's 138th (139th) psalm, and it refers to the hagiographic detail about the silence St. John Nepomuk kept to protect confession secrecy: "The word has not yet come to my tongue." The last inscription on an illusionist band underneath the angels' feet at the bottom of the painting, is a quote from the hagiography of St. Anthony: "O Lingua benedicta, quae Deum – semper benedixisti et alios/benedicere facisti, nunc manifeste – apparet quanti meriti extitisti apud Deum" (O, the blessed tongue, which always praised the Lord and taught others to praise Him, now it is clear what your merits with the Lord are!). This sentence in praise of the tongue of St. Anthony was spoken by St. Bonaventura on April 8th, 1263, on the occasion of the transfer of the Saint's body from the church of Santa Maria Mater Domini to the newly built Basilica in Padua. Here, in Ranger's painting, it may also refer to the tongue of St. John Nepomuk, which was especially venerated for its miraculous state of preservation during the inspection of the relics (Only in the second half of the 20th century was it established that it was a piece of brain tissue, not a tongue), and for the generally accepted cause of his martyrdom – persistent silence to protect the confession secrets.

As of 1685 the Franciscan monastery of Krapina was visited by lecturers in philosophy, rhetoric, and moral studies. This learned atmosphere most likely stimulated Ranger to show his own talent for exegesis of theological ideas by creating the Allegories of the gifts of speech and silence. Its post-Tridentine iconography defends sacraments (confession in particular), the cult of saints, and the pious veneration of their relics. The painter commented through inscriptions on the ways parts of the body (in this case, tongues) had acquired celestial fame – by speech and silence – the texts themselves being supported by hallowed authorities – David's psalms and a quotation from St. Bonaventura.